

ДЕТЕРМІНАНТИ НИЗЬКОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

©2024 ШУБЕНКО І. А., СТОЙКО О. Я., ДОРОНІН Д. В., ФАЛІМОНОВ С. В.

УДК 368.91:331.215.54

JEL: G22; J31

Шубенко І. А., Стойко О. Я., Доронін Д. В., Фалімонов С. В. Детермінанти низького рівня розвитку ринку страхування життя в Україні

Метою дослідження є пошук кореляційного зв'язку між такими показниками, як середня заробітна плата та валові страхові премії в галузі страхування життя. Завданнями дослідження є: визначення основних детермінант, які впливають на розвиток ринку страхування життя впродовж двадцятирічного періоду, пошук основних причин низького рівня страхування життя в Україні. Методами дослідження в цій публікації є методи наукової абстракції, індукції та дедукції для всебічного розгляду причин низького рівня розвитку страхування життя в Україні, окремі положення дослідження доповнені методами економічного та кореляційного аналізу. Встановлено, що впродовж періоду свого формування страховий ринок України у сфері страхування життя пройшов кілька етапів свого становлення і продовжує формуватися та вдосконалюватися. Визначено, що у 2022 р. частка валових страхових премій зі страхування життя у ВВП становила 0,09%, що є дуже низьким показником порівняно із розвинутими зарубіжними ринками. Це вказує на слабкий розвиток даного виду страхування через низку причин. Проведений ретроспективний аналіз наукових публікацій і досліджень за двадцятирічний період показав, що однією із причин низького рівня розвитку страхування життя є низькі доходи потенційних клієнтів страхової компанії, на що вказувала велика кількість публікацій. Оскільки заробітна плата є основним видом доходів наших співвітчизників, було припущено, що саме її рівень впливає на обсяги валових страхових премій. Для перевірки цієї гіпотези було визначено коефіцієнт кореляції, який склав 0,965. Це вказує на прямий зв'язок між заробітною платою та валовими страховими преміями. Визначення коефіцієнта кореляції здійснювалося на основі статистичної інформації щодо середньої заробітної плати та валових страхових премій зі страхування життя за двадцятирічний період. Отже, можна прогнозувати, що детермінантою зростання обсягу ринку страхування життя стане саме зростання заробітної плати потенційних споживачів страхових послуг у реальному вимірі. Подальші дослідження у сфері ринку страхування життя будуть стосуватися прогнозування рівня заробітної плати потенційних споживачів страхових послуг, за якого обсяги страхування життя зростатимуть.

Ключові слова: страхування життя, ринок страхування життя, валові страхові премії, середня заробітна плата, коефіцієнт кореляції.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Формул.:** 6. **Бібл.:** 44.

Шубенко Інна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: inna75@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-9237>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-9633-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57315486900>

Стойко Олег Якович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: ou100iko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6120-8089>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-7520-2017>

Доронін Дмитро Володимирович – магістрант, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: doronin49@i.ua

Фалімонов Сергій Володимирович – магістрант, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: falimonov78@i.ua

UDC 368.91:331.215.54

JEL: G22; J31

Shubenko I. A., Stoiko O. Ya., Doronin D. V., Falimonov S. V. Determinants of the Low Level of Development of the Life Insurance Market in Ukraine

The aim of the study is to find a correlation between indicators such as average wages and gross insurance premiums in the life insurance industry. The purposes of the research are: determination of the main determinants that affect the development of the life insurance market over a twenty-year period, search for the main reasons for the low level of life insurance in Ukraine. The methods of research in this publication are the methods of scientific abstraction, induction and deduction for a comprehensive consideration of the reasons for the low level of development of life insurance in Ukraine, individual provisions of the research are supplemented by methods of economic and correlational analysis. It is found that during the period of its formation, the insurance market of Ukraine in the field of life insurance went through several stages of its formation and continues to be formed and improved. It is determined that in 2022, the share of gross life insurance premiums in GDP equaled 0.09%, which is a very low indicator compared to developed foreign markets. This indicates the weak development of this type of insurance due to a number of reasons. A retrospective analysis of scientific publications and research over a twenty-year period showed that one of the reasons for the low level of development of life insurance is the low income of potential customers of the insurance company, which was indicated by a large number of publications. Since the salary is the main type of income of our compatriots, it is assumed that its level affects the volume of gross insurance premiums. To test this hypothesis, a correlation coefficient of 0.965 was defined. This indicates a direct relationship between wages and gross insurance premi-

ums. The correlation coefficient is determined based on statistical information on average wages and gross life insurance premiums over a twenty-year period. Therefore, it can be predicted that the determinant of the growth of the life insurance market will be the increase in wages of potential consumers of insurance services in real terms. Further research in the field of the life insurance market will concern the forecasting of the salary level of potential consumers of insurance services, at which the volumes of life insurance will be growing.

Keywords: life insurance, life insurance market, gross insurance premiums, average salary, correlation coefficient.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Formulae:** 6. **Bibl.:** 44.

Shubenko Inna A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University (7 Staryi Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: inna75@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-9237>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-9633-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57315486900>

Stoiko Oleh Ya. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University (7 Staryi Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: oy100iko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6120-8089>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-7520-2017>

Doronin Dmytro V. – Master's Student, Polissia National University (7 Staryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: doronin49@i.ua

Falimonov Serhii V. – Master's Student, Polissia National University (7 Staryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: falimonov78@i.ua

Накопичувальне страхування відіграє досить важливу роль на ринку фінансових послуг. З мікроекономічної точки зору, з боку страхувальника, воно сприяє захисту його інтересів або застрахованих осіб у разі непередбачених обставин: хвороби, нещасного випадку, накопичення коштів до повноліття, весілля, навчання, смерті в результаті страхового випадку. Довгострокове страхування життя передбачає вкладання коштів строком від 3 до 30 років, адже вкладати кошти на менший термін немає сенсу. Про важливість цього виду страхування говорить і той факт, що страхування життя за кордоном є одним із важливих інструментів інвестування, заощадження коштів та захисту страхувальників від ризиків. В економічно розвинутих країнах саме накопичувальне страхування життя відіграє провідну роль на ринку страхових послуг і займає вагомую частку у структурі страхових премій.

З іншої, макроекономічної точки зору, накопичувальне страхування є однією зі складових власного інвестиційного потенціалу країни, адже кошти страхових резервів, які формують страховики, мають довгостроковий характер і можуть використовуватися економікою для забезпечення власного вітчизняного виробництва та його розвитку. Страхування життя виступає, як засвідчують економісти провідних країн світу, потужним

компонентом довгострокових інвестиційних вкладень, створення сприятливих умов для розвитку країни. Адже саме власний інвестиційний потенціал є найкращим, з позиції дешевизни та формування власних фінансових ресурсів для кожної країни. Незважаючи на всі позитивні аспекти даного страхування, воно залишається недостатньо затребуваним на ринку страхування в Україні, а тому має досить невисокі показники свого розвитку.

Над проблемою формування ринку страхування життя та його ролі в Україні працювала низка вчених з початку появи перших спеціалізованих компаній зі страхування життя, зокрема: Осадець С. С., Залетов О. М., Шумелда Я. П., Ткаченко Н. В., Пікус Р. В., Антонюк С. В та інші, їх науковий внесок (у сферу дослідження цієї ланки страхування) стосується того, що вони розкрили сутність страхування життя, проводили систематичний аналіз та оцінку розвитку галузі в Україні, визначили проблеми галузі та напрями їх вирішення. Пізніше це трансформувалося в удосконалення страхового законодавства, підвищення вимог до страховиків, які займалися страхуванням життя та вирішенням інших проблем законодавчого та організаційного характеру. Сучасні наукові дослідження стосуються ролі страхування життя в системі соціального захисту та розбудови системи пенсійного накопичувального страхування. Ці проблеми нині вивчаються такими науковцями, як Фисун І. В., Клапків Ю. М., Алескерова Ю. В., Головка А. Т., Привалова А. М., Кривицька О. Р. та ін.

Зарубіжні вчені зосереджені на проблемах, які виникають на ринку страхування життя у своїх

Роботу виконано в межах науково-дослідної теми:
«Трансформація та модернізація страхового бізнесу в умовах ризикогенності навколишнього середовища»
(номер державної реєстрації 0121U110202).

країнах, зокрема окремі науковці вивчають питання попиту на послуги зі страхування життя через соціально-економічний статус клієнтів страхових компаній, рівень здобуття освіти, формують моделі споживання таких послуг, як це в майбутньому вплине на формування пенсії [40]. Інші – розкривають мотиви укладання договорів страхування життя та роль даного виду страхування у формуванні індивідуальних заощаджень [41; 43], зосереджуються на поведінці споживачів щодо укладання договорів страхування життя [42].

Незважаючи на систематичні наукові дослідження у сфері страхування життя, постійне вдосконалення механізмів, нормативно-правового поля цієї галузі, послуги у сфері страхування життя в Україні мають слабкий попит на ринку. Тому це питання потребує вивчення та дослідження під іншим кутом зору, а саме – з боку потенційних споживачів страхових послуг.

Метою дослідження є пошук кореляційного зв'язку між такими показниками, як середня заробітна плата та валові страхові премії в галузі страхування життя. Завданнями дослідження є:

- ✦ визначення основних детермінант, які впливають на розвиток ринку страхування життя впродовж двадцятирічного періоду;
- ✦ пошук основних причин низького рівня страхування життя в Україні.

Методами дослідження в цій публікації є методи наукової абстракції, індукції та дедукції для всебічного розгляду причин низького рівня розвитку страхування життя в Україні. Окремі положення дослідження доповнені методами економічного та кореляційного аналізу.

Упродовж останніх тридцяти років, коли вітчизняний фінансовий сектор поступово формувалася та переходив на рейки ринкової економіки, накопичувальне страхування життя мало лише перспективи до формування, але не стало локомотивом для формування ринку вітчизняних інвестицій та забезпечення стабільних заощаджень.

Проведемо аналіз розвитку страхування життя в Україні за останні двадцять років, адже саме цей період, на нашу думку, був найбільш продуктивним у цій сфері. Можна вважати, що з кінця 1990-х років страхування життя знаходилося в зародковому стані.

Для проведення аналізу доберемо такі показники, як валові страхові премії, офіційний курс долара щодо гривні на кінець календарного року, ВВП у національній валюті та, для уникнення інфляційної складової, ВВП у доларах США, а також кількість населення в Україні. Часовий період дослідження складає двадцять років, а саме, з 2003 по 2022 рр. (табл. 1).

Аналізуючи показники розвитку ринку страхування життя, чітко прослідковуються тенденція у зростанні показників, а саме, валових страхових премій на одну особу, у періоди економічної стабільності та спад цього показника в періоди економічної кризи. ВВП України з 2003 р. і до 2008 р. у дол. США постійно зростає.

Наступний, 2009 рік, став наслідком економічної кризи, і на ринку страхування життя в Україні це знайшло відображення в падінні розрахованого показника валових страхових премій на одну особу населення України в понад 13 разів у дол. США – до 0,23 дол. США проти 3,36 дол. США у 2007 р.

2009–2010 рр. стали часом відновлення показників до рівня 2007 р. і незначного їх перевищення. Найбільш успішним періодом для розвитку ринку страхування життя став 2013 р., коли частка валових страхових премій у ВВП становила 0,17%. Це найвищий показник за період двадцятирічного дослідження. У цьому році можна спостерігати і високий показник ВВП на одну особу населення України, що становив 4049,2 дол. США, валові страхові премії на одну особу населення України склали 6,88 дол. США. Цей показник поки став найвищим за двадцятирічний період нашого дослідження. Наступний період, 2014–2017 рр., характеризувався новою хвилею економічної кризи, яка стала наслідком початку війни з РФ і частковою окупацією території України. Знову ринок страхування життя відновлював показники до рівня 2011 р. упродовж п'яти років, і лише у 2019 р. валові страхові премії на одну особу населення України перевищили показник 2011 р. і склали 4,73 дол. США на одну особу. Наступним успішним роком для розвитку ринку страхування життя став 2021 р., коли ВВП на одну особу склав 4849,5 дол. США, а валові страхові премії на одну особу – 5,25 дол. США, але при цьому частка валових страхових премій у ВВП становила 0,11%, тобто не досягла показника 2013 р.

І, звичайно, 2022 р. став роком різкого зниження показників зі страхування життя через повномасштабне вторгнення РФ на територію України: валові страхові премії на одну особу населення України скотилися до рівня 2008 р. і склали всього 3,0 дол. США.

З 2003 по 2023 рр. ринок страхування життя постійно варіювався: змінювалися кількість страхових компаній та умови страхування, зростала кількість укладених договорів страхування. Одні страховики з накопичувального страхування виходили на ринок, інші швидко його покидали, залишаючи слід страхового шахрайства. Страховики виходили на новий рівень послуг, пропонуючи унікальні страхові продукти, які нині носять досить ін-

Динаміка валових страхових премій по страхуванню життя на одну особу в Україні у 2003–2022 рр.

Показник	Рік																			
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Валові страхові премії, млн грн	72,9	186,9	321,3	450,8	783,9	1095,5	827,3	906,5	1346,4	1809,5	2476,7	2159,9	2186,6	2756,1	2913,7	3906,1	4624	5017,1	5883	4504,1
Частка валових страхових премій у ВВП, %	0,03	0,05	0,07	0,08	0,11	0,12	0,09	0,08	0,10	0,13	0,17	0,14	0,11	0,12	0,10	0,11	0,12	0,12	0,11	0,09
ВВП на одну особу населення України, тис. грн	5,6	7,3	9,4	11,6	15,5	20,5	19,8	23,6	28,8	30,9	32,0	35,8	46,2	55,9	70,2	84,2	94,6	100,4	131,9	126,2
ВВП на одну особу населення України, дол. США	1055,3	1372,4	1874,9	2326,9	3099,8	2662,7	2510,9	2987,8	3647,3	3913,0	4049,2	2282,4	1949,8	2053,4	2508,0	3050,4	4077,1	3561,4	4849,5	3456,2
Валові страхові премії на одну особу населення України, грн	1,52	3,92	6,80	9,61	16,81	23,62	1,79	19,72	29,41	39,65	54,37	47,55	50,93	64,91	68,42	92,15	109,70	120,64	142,90	109,41
Валові страхові премії на одну особу населення України, дол. США	0,29	0,74	1,36	1,92	3,36	3,07	0,23	2,50	3,72	5,02	6,88	3,03	2,15	2,39	2,44	3,34	4,73	4,28	5,25	3,00

Джерело: розраховано за [1; 24; 32; 33; 39].

дивідуальний характер, коли страховальник обирає ризики, від яких хоче застрахуватися. Але загалом ситуація у сфері страхування життя в Україні кардинальним чином не змінювалася: кількість застрахованих громадян за накопичувальними видами страхування залишається низькою.

Виходячи з проведеного економічного аналізу можна констатувати, що в періоди економічної стабільності або економічного зростання показник валових страхових премій зі страхування життя зростає, таку ж тенденцію має показник «валові страхові премії на одну особу». Як ми вже зазначали, за аналізований двадцятирічний період найвищий показник за валовими страховими преміями на одну особу населення в Україні був у 2013 р. Станом на 31 грудня 2022 р. кількість застрахованих громадян за різноманітними видами страхування життя становить 2 202 907 осіб, частка страхових премій складала 11,5% від загальної кількості валових страхових премій та становила 4 504 169,9 тис. грн, частка у валових страхових премій у ВВП знизилася до 0,09% і впала до рівня 2006 р. [24]. Кількість страхових компаній, які нині пропонують послуги зі страхування життя в Україні, складає 12 страховиків, що є позитивною тенденцією, оскільки вважаємо за краще мати невелику кількість потужних страхових компаній, ніж велику кількість дрібних, які неспроможні взяти на себе великі масиви ризиків [24].

Упродовж тривалого часу науковці, досліджуючи страховий ринок та його тенденції, виокремлювали цілий ряд проблем і причини низького розвитку ринку страхування життя. Проведемо ретроспективний аналіз публікацій науковців за останні двадцять років стосовно проблем ринку страхування життя як найбільш незадоволеної галузі на ринку.

Для полегшення такого аналізу оберемо двадцятирічний термін дослідження з 2003 р. по 2023 р. і розіб'ємо його на дві складові – з 2003 р. по 2013 р. і з 2014 р. по 2023 р. Як

вказують окремі науковці, до 2001 р. страхування життя в Україні перебувало у стадії занепаду [21, с. 68]. Вважаємо, що мається на увазі не занепад, а саме у стадії зародження, адже занепасти те, що ще не сформовано, не може. Тому розпочнемо дослідження саме з 2003 року.

У період 2003–2013 рр. більшість учених-економістів вказували на проблему низького рівня розвитку страхування життя через такі причини:

- ✦ недостатня захищеність прав страхувальників і застрахованих;
- ✦ відсутність чітких правил регулювання діяльності страхових компаній;
- ✦ недостатня кількість інструментів для інвестування коштів страхових резервів;
- ✦ відсутність або недосконалість нормативно-правової бази діяльності страхових компаній, що дозволяло використовувати страхування для оптимізації оподаткування та виведення коштів за кордон [22, с. 138–139].

Інші науковці доповнювали детермінанти низького рівня розвитку у сфері страхування життя проблемою закритості страхового ринку; низьким попитом серед фізичних і юридичних осіб на страхові послуги через недостатність у них коштів; асиметричність інформації у сфері страхування життя та інші [16, с. 44; 20, с. 16; 31, с. 249]. За вказаний період відбулося вдосконалення нормативно-правової бази у сфері страхової справи, змінився державний регулятор страхових компаній, збільшилися вимоги до платоспроможності страхових організацій. Показники по ринку страхування життя на кінець 2013 р. були найкращими, ринок одержав суттєвий приріст страхових премій.

Наступний період дослідження – з 2014 р. по сьогодні – у сфері наукових досліджень нашої проблеми стосувався також причин низького рівня розвитку страхування життя. Зокрема, науковці почали наголошувати на низькому рівні розвитку фінансового та, відповідно, фондового ринку. Тобто, коли ринок страхування життя накопичив ресурси, постала проблема їх інвестування, ця проблема також зачіпалася й у першому періоді дослідження, тобто повноцінно її вирішення не відбулося [26, с. 115]. Як показує практика, страховики здебільшого інвестували кошти в депозити комерційних банків і державні цінні папери, інші інструменти використовуються значно менше, як і у період 2003–2013 рр.

При аналізі наукових публікацій науковцями було виокремлено проблему, яка стосується слабкої схильності громадян до накопичення коштів та відносно високої вартості страхових послуг зі страхування життя [5; 7]. Переконані, що

через низькі доходи сформувався і низький попит на страхові послуги у сфері страхування життя в Україні. Вважаємо, що за умов зростання доходів громадян зростає і кількість фінансових послуг, які хоче отримати їх потенційний споживач. Останній хоче захистити свій майновий стан і намагатиметься скористатися інструментами, які нині пропонує фінансовий ринок. Громадяни нашої країни, на жаль, мають досить низькі доходи, постійно зіштовхуються з ризиками інфляції, оплата праці в Україні є найнижчою серед країн Європи. За останні два роки з'явилося поняття «раптова бідність» через втрати, які несе війна. Як засвідчують фахівці Світового банку, «війна з РФ перекреслила всі досягнення у сфері боротьби з бідністю, які наша держава одержала за останні п'ятнадцять довоєнних років. Нині 7,1 млн осіб живуть за межею бідності, а 13,5 млн осіб змушені були покинути свої домівки через війну в Україні» [28]. Ця теза підтверджується і в інших дослідженнях, що здійснювалися науковцями в першому часовому періоді [3, с. 44; 12, с. 596; 17, с. 109; 31, с. 249]. Результатом низької платоспроможності є і невисокий рівень довіри до ринку страхових послуг, і, зокрема, страхування життя, та низький рівень страхової культури. Якщо не має достатньо коштів, щоб придбати страховий продукт, не буде і сформований попит на цю послугу, адже попит диктує пропозицію [34, с. 109; 35, с. 138–139; 36, с. 122].

Як видно із проведеного аналізу наукових публікацій за двадцятирічний період (і в першому, і в другому часових періодах), дослідники наголошують на низькому платоспроможному попиті на послуги зі страхування життя. Тобто в потенційних страхувальників просто немає коштів, щоб оплачувати страхові премії зі страхування життя, яке є досить дорогим видом страхування, а його довгостроковий характер не дає змогу побачити швидкий ефект від даного виду страхування. Як зауважує Ю. Клапків, «...формування добровільного ринку страхування життя в розвинутих країнах почалося із заробітної плати, еквівалентної 500 дол. США на місяць...» [14, с. 212]. Він наголошує, що для середньостатистичного громадянина України страхова премія зі страхування життя належить до групи так званих «відкладених потреб» [14, с. 212]. Ми погоджуємо з цим, адже переконані, що при зростанні доходів громадян виникає потреба у збереженні того матеріального стану, який є в потенційного страхувальника або його сім'ї, а «відкладені потреби» зумовлюються низьким рівнем доходів, а отже, невисоким рівнем життя в Україні.

Гіпотеза нашого дослідження стосується визначення зв'язку між такими економічними показ-

никами, як середня заробітна плата та валові страхові премії зі страхування життя. В основу доходів громадян покладено саме середню заробітну плату, адже у структурі доходів заробітна плата займає найбільшу частку.

Для визначення коефіцієнта кореляції виберемо дві величини: середній рівень заробітної плати в Україні на кінець календарного року (X) і валові страхові премії зі страхування життя (Y) (табл. 2).

На основі даних табл. 2 розпочнемо підрахунок коефіцієнта кореляції r :

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i = \frac{104413,83}{20} = 5220,7; \quad (1)$$

$$\bar{Y} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n Y_i = \frac{44228,2}{20} = 2211,4; \quad (2)$$

$$\begin{aligned} SS_{XX} &= \sum_{i=1}^n X_i^2 - \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n X_i \right)^2 = \\ &= 1012692797 - \frac{104413,83^2}{20} = \\ &= 467580402,7; \end{aligned} \quad (3)$$

$$\begin{aligned} SS_{YY} &= \sum_{i=1}^n Y_i^2 - \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n Y_i \right)^2 = \\ &= 157127190 - \frac{44228,2^2}{20} = \\ &= 59320506,28; \end{aligned} \quad (4)$$

$$\begin{aligned} SS_{XY} &= \sum_{i=1}^n X_i Y_i - \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n X_i \right) \cdot \left(\sum_{i=1}^n Y_i \right) = \\ &= 391658127 - \frac{104413,83 \cdot 44228,2}{20} = \\ &= 160756339. \end{aligned} \quad (5)$$

Виходячи з вищенаведених розрахунків коефіцієнт кореляції дорівнює:

$$\begin{aligned} r &= \frac{SS_{XY}}{\sqrt{SS_{XX} \cdot SS_{YY}}} = \\ &= \frac{160756339}{\sqrt{467580402,7 \cdot 59320506,28}} = 0,965, \end{aligned} \quad (6)$$

Для підтвердження нашої гіпотези побудуємо діаграму розсіювання валових страхових премій від середньої заробітної плати (рис. 1).

За проведеними розрахунками можна стверджувати, що існує тісний зв'язок між величиною середньої заробітної плати і валовими страховими преміями – при зростанні середньої заробітної плати зростають і валові страхові премії. Після проведених розрахунків спостерігається пряма кореляція, яка засвідчує, що зі зростанням середньої заробітної плати збільшуються і валові страхові премії.

ВИСНОВКИ

Встановлено, що впродовж періоду свого формування страховий ринок України пройшов кілька етапів становлення та продовжує формуватися та вдосконалюватися. Визначено, що у 2022 р. частка валових страхових премій зі страхування життя у ВВП становила 0,09%, що є дуже низьким показником порівняно із розвинутими зарубіжними ринками. Це вказує на слабкий розвиток даного виду страхування через низку причин. Зокрема, на перших порах не була сформована ефективно функціонуюча нормативно-правова база, а тому страхування життя використовувалося для зниження податкового тиску. Потенційні споживачі зіштовхнулися і з проблемою інфляційних процесів і не були готові укласти договори страхування. Після проходження етапу фінансової кризи та стабілізації вітчизняної економіки, проведення грошової реформи ситуація суттєво покращилася, потенційні клієнти почали звертатися до страховиків з метою укладання договорів страхування життя.

Було виявлено, що 2013 р. став найуспішнішим роком за показниками зі страхування життя. Зокрема, валові страхові премії на одну особу склали 6,88 дол. США, це найвищий показник за двадцятирічний період вивчення, що стало можливим через сприятливу економічну ситуацію та відносно високу середню заробітну плату на кінець 2013 р., яка була еквівалентна 453 дол. США.

Досліджено, що валові страхові премії кореляційно залежать від середньої заробітної плати. Коефіцієнт кореляції складає 0,965, що вказує на прямий зв'язок. Вивчення коефіцієнта кореляції здійснювалося на основі статистичної інформації щодо середньої заробітної плати та валових страхових премій зі страхування життя за двадцятирічний період.

Отже, можна прогнозувати, що детермінантою зростання обсягу ринку страхування життя стане саме зростання заробітної плати потенційних споживачів страхових послуг у реальному вимірі. Вченими прогнозувалося, що відправною точкою щодо розвитку страхування життя стануть доходи від 500 дол. США на місяць, така позиція була характерна для початку 2000 років. На жаль, Україна наразі знаходиться у стані війни, а для цього періоду є характерним девальвація національної валюти, погіршення рівня життя населення, зниження реальних доходів громадян. Тому прогнозувати швидке відновлення показників зі страхування життя до довоєнного рівня ми не зможемо. Лише з початком реального зростання доходів наших громадян ринок страхування життя зможе поступово відновитися. Адже визначено, що страхування життя дуже чутливе до такого показника, як середня заробітна плата.

Інформаційні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції між середньої заробітною платою та валовими страховими преміями

Рік	X – середня заробітна плата, за даними ПФУ, грн	Y – валові страхові премії, млн грн	X · Y	X ²	Y ²
2003	332,1	72,9	24210,09	110290,41	5314,41
2004	607,11	186,9	113468,859	368582,5521	34931,61
2005	911,42	321,3	292839,246	830686,4164	103233,69
2006	1104,33	450,8	497831,964	1219544,749	203220,64
2007	1443,16	783,9	1131293,124	2082710,786	614499,21
2008	1705,67	1095,5	1868561,485	2909310,149	1200120,25
2009	1899,21	827,3	1571216,433	3606998,624	684425,29
2010	2326,74	906,5	2109189,81	5413719,028	821742,25
2011	2727,94	1346,4	3672898,416	7441656,644	1812792,96
2012	3048,6	1809,5	5516441,7	9293961,96	3274290,25
2013	3309,24	2476,7	8195994,708	10951069,38	6134042,89
2014	3556,97	2159,9	7682699,503	12652035,58	4665168,01
2015	4460,32	2186,5	9752489,68	19894454,5	4780782,25
2016	5562,97	2756,1	15332101,62	30946635,22	7596087,21
2017	7601,89	2913,7	22149626,89	57788731,57	8489647,69
2018	9095,46	3906,1	35527776,31	82727392,61	15257617,21
2019	10583,1	4624	48936254,4	112002005,6	21381376
2020	13320,55	5017,1	66830531,41	177437052,3	25171292,41
2021	15700,65	5883	92366923,95	246510410,4	34609689
2022	15116,4	4504,1	68085777,24	228505549	20286916,81
Усього	104413,83	44228,2	391658126,8	1012692797	157127190

Джерело: розраховано на основі даних [24; 30; 32].

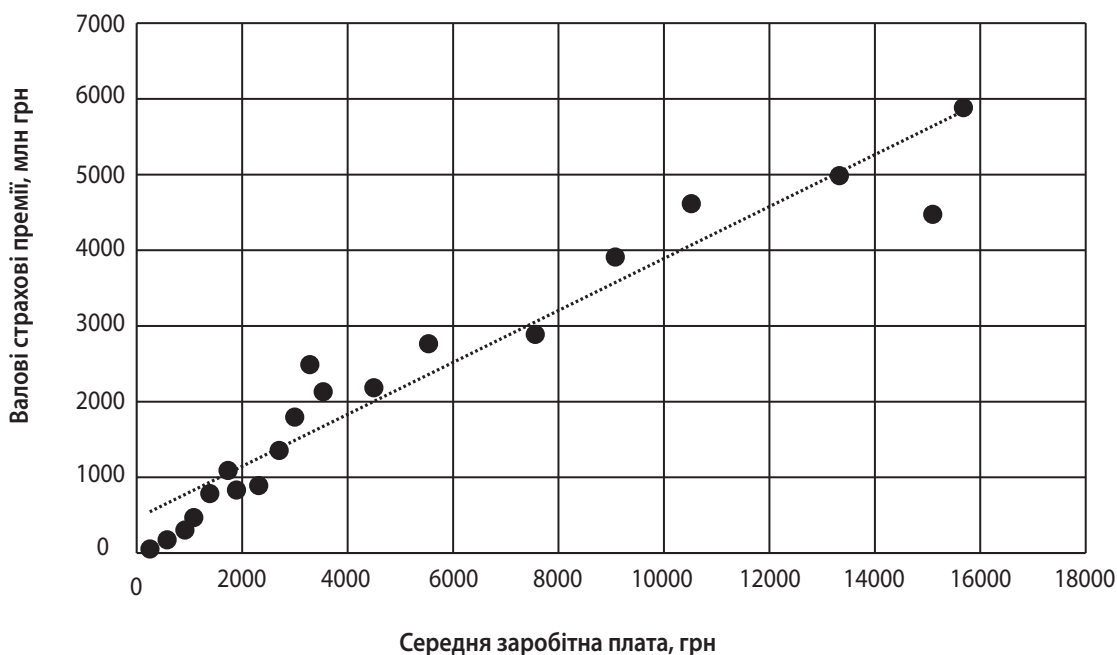

Рис. 1. Діаграма розсіювання валові страхові премії від середньої заробітної плати за 2003–2022 рр.

Джерело: побудовано за даними [24; 30; 32].

Подальші дослідження у сфері ринку страхування життя будуть стосуватися прогнозування рівня заробітної плати потенційних споживачів страхових послуг, за яких обсяги страхування життя зростатимуть. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

- Архів валютних курсів. Курси Національного банку України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/nbu/2022-12-30/>
- Борисюк О. В., Шемедюк Л. В. Накопичувальне страхування життя: розвиток у контексті пенсійної реформи в Україні. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 26. С. 284–289. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10299/1/586.pdf>
- Волкова В. В., Волкова Н. І. Сучасний стан та подальші перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. № 2. С. 34–46. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Znprudps/index.html>
- Волкова В. В., Волкова Н. І. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч.-метод. посіб. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 120 с.
- Волошина-Сідей В. В., Коверза А. І. Сучасні підходи до дослідження потенціалу ринку страхування життя. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-53>
- Временко Л. В., Деркач К. І. Сучасні тенденції розвитку конкуренції та монополізації на вітчизняному страховому ринку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 358–364. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-358-364>
- Галушак В. В. Страхування життя в Україні: переваги та недоліки його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 29. Ч. 2. С. 87–90. URL: <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/209/204>
- Гаманкова О. Інформаційні вади дослідження ступеня монополізації ринку страхових послуг України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С. 80–87. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Aktualni-problemy-ekonomiky/Akt-prob-ekonomiky-2009-10/Akt-prob-ekonomiky-2009-10_80-87.pdf
- Гаманкова О. О., Хлівний В. К. Страховий ринок України у глобальному страховому просторі. *Фінанси України*. 2012. № 5. С. 58–67. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197271925.pdf>
- Дубина М., Савченко Т. Роль механізмів гарантування виплат у підвищенні рівня страхової довіри в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 1. С. 119–130.
- Єрохін С. А., Черненко В. В. Фінансова ефективність корпоративного страхування життя і пенсійного страхування в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. № 1. С. 72–81. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2020-1-235-72-81>
- Золотарьова О. В., Галаганов В. О. Актуальні проблеми та перспективи розвитку страхування життя в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 589–597. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/102.pdf
- Клапків Ю. М., Свірський В. С., Щур Р. І. Аналіз сучасних тенденцій у страховому сегменті фінансового ринку України. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3–4. С. 130–139. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.19>
- Клапків Ю. Спрямування інституціонального розвитку ринку страхування життя в Україні. *Світ фінансів*. 2016. № 1. С. 206–214. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/3977/1/Клапків%20Ю.pdf>
- Клапків Ю. М. Особливості формування страхових компаній у формі акціонерних товариств в Україні та ЄС. *Економіка. Фінанси. Право*, 2016. № 11/2. С. 9–11. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11417/1/EFP9-11_2016.pdf
- Копитіна І. В., Яценко В. М. Страхування життя в Україні : аналітичний огляд і перспективи розвитку. *Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 5. Ч. 2. С. 41–46.
- Котик О. В., Климюк Ю. Ю. Проблеми розвитку страхування життя в Україні. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економічні науки»*. 2022. Вип. 2. С. 101–111. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/24370/1/Ve9810%20%281%29.pdf>
- Кривицька О. Р. Аналіз діяльності суб'єктів ринку страхування життя : монографія. Острог, 2019. 360 с.
- Кривицька О. Р. Система контролю діяльності компаній зі страхування життя як інформаційний ресурс. *Проблеми економіки*. 2019. № 1. С. 191–198. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-191-198>
- Криклій А. С., Пікус Р. В. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід. *Економіка та держава*. 2008. № 5. С. 13–16. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2008/5.pdf
- Кулина Г. М. Сучасні тенденції розвитку страхування життя у світі. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 15. № 2. С. 64–70.
- Ляшенко Н. В. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2010. Вип. 18. Ч. II. С. 134–140. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/02542e72-81bf-4e48-9950-b822c3443d40/content>
- Мельничук Ю. М. Аналіз страховиків на ринку страхування життя в Україні. *Актуальні пробле-*

- ми розвитку економіки регіону. 2016. Вип. 12. Ч. 2. С. 91–98. URL: <http://194.44.152.155:8080/bitstream/123456789/10662/1/2611-Article%20Text-5210-1-10-20200315.pdf>
24. Огляд страхового ринку України за 2022 рік. *Insurance Top*. 2023. № 1. С. 20–26. URL: https://forinsurer.com/insurancetop_93
  25. Орлова О. В. Організація та перспективи розвитку страхування життя в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1. С. 384–390.
  26. Пікус Р. В., Бражко К. О. Місце страхування життя у процесі трансформації індивідуальних заощаджень в інвестиції. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 111–116. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2015/27.pdf
  27. Привалова О. М., Привалова І. М. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 2. С. 178–180.
  28. World Bank Group Annual Reports 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report/world-bank-group-downloads>
  29. Савицька Н. Л., Жиликова О. В. Оцінка перспективи розвитку ринку страхування життя в умовах реформування пенсійної системи. *Проблеми економіки*. 2019. № 1. С. 170–175. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-170-175>
  30. Середня місячна заробітна плата за даними Пенсійного фонду України (2003–2022 рр.). Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/>
  31. Смірнова Т. О., Топій І. І., Талама З. З. Стан і проблеми розвитку ринку страхування життя в Україні. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7. С. 246–249.
  32. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>
  33. Структура ВВП кінцевим використанням з 2005–2022 рр. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
  34. Танчак Я. А. Аналітична оцінка сучасного стану та перспектив розвитку ринку страхування життя в Україні. *Вісник ЖДТУ. Серія «Економіка, управління та адміністрування»*. 2018. № 4. С. 105–110. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-4\(86\)-105-110](https://doi.org/10.26642/jen-2018-4(86)-105-110)
  35. Тимчак М. В., Мінкович В. Т. Європейський досвід страхування життя та його імплементації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2021. Вип. 1. С. 134–140. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2021.1\(57\).134-140](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2021.1(57).134-140)
  36. Третяк Д. Д., Горай А. В. Аналіз страхування життя як важливої складової особистого страхування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 33. С. 117–123. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/18.pdf>
  37. Фисун І. В. Розвиток страхування життя в Україні як джерела внутрішніх інвестиційних ресурсів. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2014. № 2. С. 112–117.
  38. Черкасова С. В. Сучасні тенденції розвитку діяльності компаній зі страхування життя в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 6. С. 67–71. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/6-2016/15.pdf>
  39. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2021 / за ред. М. Тимоніної. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_chuselnist%202021.pdf
  40. Bateman H., Gerrans P., Thorp S., Zeng Y. Explaining consumers' progress through life insurance decision states: The role of personal values and consumer characteristics. *Journal of Consumer Affairs*. 2023. Vol. 57. Iss. 3. P. 1151–1182. DOI: <https://doi.org/10.1111/joca.12524>
  41. Bauer R., Eberhardt I., Smeets P. A Fistful of Dollars: Financial Incentives, Peer Information, and Retirement Savings. *The Review of Financial Studies*. 2022. Vol. 35. Iss. 6. P. 2981–3020. DOI: <https://doi.org/10.1093/rfs/hhab088>
  42. Fang H., Kung E. Why do life insurance policyholders lapse? The roles of income, health, and bequest motive shocks. *Journal of Risk and Insurance*. 2021. Vol. 88. Iss. 4. P. 937–970. DOI: <https://doi.org/10.1111/jori.12332>
  43. Bhatia R., Bhat A. K., Tikoria J. Life insurance purchase behaviour: A systematic review and directions for future research. *International Journal of Consumer Studies*. 2021. Vol. 45. Iss. 6. P. 1149–1175. DOI: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12681>
  44. Sauter N. Bequest Motives and the Demand for Life Insurance in East Germany. *German Economic Review*. 2014. Vol. 15. Iss. 2. P. 272–286. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0475.2012.00579.x>

REFERENCES

- “Arkhib valiutnykh kursiv. Kursy Natsionalnoho banku Ukrainy” [Archive of Exchange Rates. Courses of the National Bank of Ukraine]. <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/nbu/2022-12-30/>
- Bateman, H. et al. “Explaining consumers' progress through life insurance decision states: The role of personal values and consumer characteristics”. *Journal of Consumer Affairs*, vol. 57, no. 3 (2023): 1151-1182. DOI: <https://doi.org/10.1111/joca.12524>
- Bauer, R., Eberhardt, I., and Smeets, P. “A Fistful of Dollars: Financial Incentives, Peer Information, and Retirement Savings”. *The Review of Financial Studies*, vol. 35, no. 6 (2022): 2981-3020. DOI: <https://doi.org/10.1093/rfs/hhab088>
- Bhatia, R., Bhat, A. K., and Tikoria, J. “Life insurance purchase behaviour: A systematic review and directions for future research”. *International Journal of Consumer Studies*, vol. 45, no. 6 (2021): 1149-1175. DOI: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12681>

- Borysiuk, O. V., and Shemediuk, L. V. "Nakopychuvane strakhuvannia zhyttia: rozvytok u konteksti pensiinoi reformy v Ukraini" [Accumulated Life Insurance: Development in the Context of Pension Reform in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnogo finansovo-ekonomichnogo universytetu. Seriiia «Economichni nauky»*, iss. 26 (2014): 284-289. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10299/1/586.pdf>
- "Chyselnist naiavnoho naselennia Ukrainy na 1 sichnia 2021" [Number of Present Population of Ukraine, as of January 1, 2021]. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_chuselnist%202021.pdf
- Cherkasova, S. V. "Suchasni tendentsii rozvytku diialnosti kompanii zi strakhuvannia zhyttia v Ukraini" [Current Trends of the Development of Life Insurance Companies in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, iss. 6 (2016): 67-71. <http://bses.in.ua/journals/2016/6-2016/15.pdf>
- Dubyna, M., and Savchenko, T. "Rol mekhanizmiv harantuvannia vyplat u pidvyshchenni rivnia strakhovoi doviry v Ukraini" [The Role of Payment Guarantee Mechanisms in Increasing the Level of Insurance Trust in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 1 (2018): 119-130.
- Fang, H., and Kung, E. "Why do life insurance policyholders lapse? The roles of income, health, and bequest motive shocks". *Journal of Risk and Insurance*, vol. 88, no. 4 (2021): 937-970.
DOI: <https://doi.org/10.1111/jori.12332>
- Fysun, I. V. "Rozvytok strakhuvannia zhyttia v Ukraini yak dzherela vnutrishnikh investytsiinykh resursiv" [Development of Life Insurance in Ukraine as a Source of Domestic Investment Resources]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, no. 2 (2014): 112-117.
- Halushchak, V. V. "Strakhuvannia zhyttia v Ukraini: perevahy ta nedoliky yoho rozvytku" [Life Insurance in Ukraine: The Advantages and Disadvantages of Its Development]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia «Economichni nauky»*, iss. 29, part 2 (2018): 87-90. <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/209/204>
- Hamankova, O. "Informatsiini vady doslidzhennia stupenia monopolizatsii rynku strakhovykh posluh Ukrainy" [Information Drawbacks in Studying Monopolization Level at Insurance Services Market in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 10 (2009): 80-87. http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Aktualni-problemy-ekonomiky/Akt-prob-ekonomiky-2009-10/Akt-prob-ekonomiky-2009-10_80-87.pdf
- Hamankova, O. O., and Khlivnyi, V. K. "Strakhovyi rynek Ukrainy u hlobalnomu strakhovomu prostori" [The Insurance Market of Ukraine in the Global Insurance Space]. *Finansy Ukrainy*, no. 5 (2012): 58-67. <https://core.ac.uk/download/pdf/197271925.pdf>
- Klapkiv, Yu. "Spriamuvannia instytutcionalnogo rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini" [The Institutionalization Development of the Life Insurance Market in Ukraine]. *Svit finansiv*, no. 1 (2016): 206-214. <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/3977/1/Клапків%20Ю.pdf>
- Klapkiv, Yu. M. "Osoblyvosti formuvannia strakhovykh kompanii u formi aktsionermykh tovarystv v Ukraini ta YeS" [Features of Formation of Insurance Companies in the Form Joint Stock Company in Ukraine and the EU]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 11/2 (2016): 9-11. http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11417/1/EFP9-11_2016.pdf
- Klapkiv, Yu. M., Svirskiy, V. S., and Shchur, R. I. "Analiz suchasnykh tendentsii u strakhovomu sehmenti finansovoho rynku Ukrainy" [The Analysis of Current Trends in the Insurance Segment of the Financial Market of Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 3-4 (2021): 130-139.
DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.19>
- Kopytina, I. V., and Yatsenko, V. M. "Strakhuvannia zhyttia v Ukraini : analitychnyi ohliad i perspektyvy rozvytku" [Life Insurance in Ukraine: Analytical Review and Development Prospects]. *Naukovyi visnyk MDU im. V. O. Sukhomlynskoho. Seriiia «Economichni nauky»*, vol. 2, no. 5 (2014): 41-46.
- Kotyk, O. V., and Klymiuk, Yu. Yu. "Problemy rozvytku strakhuvannia zhyttia v Ukraini" [Problems of Life Insurance Development in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Seriiia «Economichni nauky»*, iss. 2 (2022): 101-111. <https://ep3.nuwm.edu.ua/24370/1/Ve9810%20%281%29.pdf>
- Kryklii, A. S., and Pikus, R. V. "Rynek strakhuvannia zhyttia v Ukraini: tendentsii ta yevropeyskyi dosvid" [Life Insurance Market in Ukraine: Trends and European Experience]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 5 (2008): 13-16. http://www.economy.in.ua/pdf/5_2008/5.pdf
- Kryvytska, O. R. "Systema kontroliu diialnosti kompanii zi strakhuvannia zhyttia yak informatsiinyi resurs" [The System to Control Performance of Life Insurance Companies as an Information Resource]. *Problemy ekonomiky*, no. 1 (2019): 191-198.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-191-198>
- Kryvytska, O. R. *Analiz diialnosti subiektiv rynku strakhuvannia zhyttia* [Analysis of the Activity of Life Insurance Market Subjects]. Ostroh, 2019.
- Kulyna, H. M. "Suchasni tendentsii rozvytku strakhuvannia zhyttia u sviti" [Modern Trends in Life Insurance in the World]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 15, no. 2 (2014): 64-70.
- Liashenko, N. V. "Rynek strakhuvannia zhyttia v Ukraini: tendentsii ta yevropeyskyi dosvid" [Market of Life Insurance in Ukraine. Tendency and European Experience]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnogo universytetu. Seriiia «Economichni nauky»*, iss. 18, part 2 (2010): 134-140. <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/02542e72-81bf-4e48-9950-b822c3443d40/content>
- Melnychuk, Yu. M. "Analiz strakhovykh na rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini" [Analysis of Insurers

- on the Life Insurance Market in Ukraine]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, iss. 12, part 2 (2016): 91-98. <http://194.44.152.155:8080/bitstream/123456789/10662/1/26111-Article%20Text-5210-1-10-20200315.pdf>
- “Ohliad strakhovoho rynku Ukrainy za 2022 rik” [Overview of the Insurance Market of Ukraine for 2022]. *Insurance Top*. 2023. https://forinsurer.com/insurance-top_93
- Orlova, O. V. “Orhanizatsiia ta perspektyvy rozvytku strakhuvannia zhyttia v Ukraini” [Organization and Development Prospects of Life Insurance in Ukraine]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 1 (2013): 384-390.
- Pikus, R. V., and Brazhko, K. O. “Mistse strakhuvannia zhyttia u protsesi transformatsii individualnykh zaoshchadzhen v investytsii” [Life Insurance Role in the Transformation of Individual Savings into Investment]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 4 (2015): 111-116. http://www.economy.in.ua/pdf/4_2015/27.pdf
- Pryvalova, O. M., and Pryvalova, I. M. “Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini” [The Current State and Prospects for the Development of the Life Insurance Market in Ukraine]. *Stratehichni prioriteti*, no. 2 (2013): 178-180.
- “Serednia misiachna zarobitna plata za danymy Pensiinoho fondu Ukrainy (2003-2022 rr.)” [Average Monthly Salary According to the Pension Fund of Ukraine (2003-2022)]. *Minfin*. <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/>
- “Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy” [Statistics of the Insurance Market of Ukraine]. <https://forinsurer.com/stat>
- “Struktura VVP kintsevym vykorystanniam z 2005-2022 rr.” [The Structure of GDP by Final Use from 2005-2022]. *Minfin*. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
- Sauter, N. “Bequest Motives and the Demand for Life Insurance in East Germany”. *German Economic Review*, vol. 15, no. 2 (2014): 272-286. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0475.2012.00579.x>
- Savyska, N. L., and Zhyliakova, O. V. “Otsinka perspektyvy rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v umovakh reformuvannia pensiinoi systemy” [Assessment of Prospects for the Development of the Life Insurance Market in the Context of Reforming the Pension System]. *Problemy ekonomiky*, no. 1 (2019): 170-175. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-170-175>
- Smirnova, T. O., Topii, I. I., and Talama, Z. Z. “Stan i problemy rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini” [State and Problems of Life Insurance Market Development in Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 7 (2013): 246-249.
- Tanchak, Ya. A. “Analitichna otsinka suchasnoho stanu ta perspektyv rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini” [Analytical Assessment of the Current State and Prospects for the Development of the Life Insurance Market in Ukraine]. *Visnyk ZhDTU. Seriiia* «*Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*», no. 4 (2018): 105-110. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-4\(86\)-105-110](https://doi.org/10.26642/jen-2018-4(86)-105-110)
- Tretiak, D. D., and Horai, A. V. “Analiz strakhuvannia zhyttia yak vazhlyvoi skladovoi osobystoho strakhuvannia v Ukraini” [Analysis of Life Insurance as an Important Component of Personal Insurance in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, iss. 33 (2018): 117-123. <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/18.pdf>
- Tymchak, M. V., and Minkovykh, V. T. “Yevropeyskyi dosvid strakhuvannia zhyttia ta yoho implementatsii v Ukraini” [European Experience of Life Insurance and its Implementation in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia* «*Ekonomika*», no. 1 (2021): 134-140. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2021.1\(57\).134-140](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2021.1(57).134-140)
- Volkova, V. V., and Volkova, N. I. “Suchasnyi stan ta podalshi perspektyvy rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini” [The Current State and Further Prospects for the Development of the Life Insurance Market in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, no. 2 (2015): 34-46. <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Znpnudps/index.html>
- Volkova, V. V., and Volkova, N. I. *Tsentralnyi bank i hroshovo-kredytna polityka* [Central Bank and Monetary Policy]. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 2019.
- Voloshyna-Sidei, V. V., and Koverza, A. I. “Suchasni pidkhody do doslidzhennia potentsialu rynku strakhuvannia zhyttia” [Modern Approaches to Research on the Potential of the Life Insurance Market]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 42 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-53>
- Vremenko, L. V., and Derkach, K. I. “Suchasni tendentsii rozvytku konkurentsii ta monopolizatsii na vitchyznianomu strakhovomu rynku” [The Modern Tendencies of Development of Competition and Monopolization in the National Insurance Market]. *Biznes Inform*, no. 3 (2019): 358-364. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-358-364>
- “World Bank Group Annual Reports 2023”. <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report/world-bank-group-downloads>
- Yerokhin, S. A., and Chernenko, V. V. “Finansova efektyvnist korporatyvnoho strakhuvannia zhyttia i pensiinoho strakhuvannia v Ukraini” [Financial Efficiency of Corporate Life Insurance and Pension Insurance in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (2021): 72-81. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2020-1-235-72-81>
- Zolotarova, O. V., and Halahanov, V. O. “Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku strakhuvannia zhyttia v Ukraini” [Actual Problems and Prospects for Development of Life Insurance in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, iss. 10 (2017): 589-597. https://economy-and-society.in.ua/journals/10_ukr/102.pdf